

Caracterizarea unui personaj dintr-un basm cult studiat

Povestea lui Harap-Alb - Ion Creanga

Introducere

Dintre prozele scurte ale lui Ion Creanga, Povestea lui Harap-Alb este basmul cult cu cel mai mare impact asupra publicului. Basmul confirma valoarea unui prozator care a asimilat organic tiparele limbii vorbite, dovedind aceeași inventivitate frazeologica, paremiologica sau lexicală ca și Rabelais.

Prezentarea unor elemente ale textului narativ semnificative pentru realizarea personajului

Având dimensiuni considerabile și un fir narativ ce constă în inițierea protagonistului sub forma luptei dintre forțele binelui și cele ale raului, lupta în care înving întotdeauna cele dintai, Povestea lui Harap-Alb are elemente specifice basmului popular: tema călătoriei, motivul mezinului, al hainelor părintești sau al apei vii, formule inițiale, mediane și finale, final fericit, cifre magice sau personaje cu puteri supranaturale.

Totuși, caracterul de basm cult se argumentează nu numai prin faptul că opera are un autor cunoscut sau pentru că este transmisă pe cale scrisă, ci mai ales prin pasajele care depășesc schematicul tipar narativ al basmului popular, prin manifestarea intenționalității artistice și, nu în ultimul rând, prin crearea unor personaje cu substanță interioară și complexitate psihologică. Din acest punct de vedere, diferența esențială între basmul popular și cel cult constă în faptul că opozițiile de tip real / supranatural, pozitiv / negativ, ce funcționau în texte precum Praslea cel Voinic și merele de aur sau Greuceanu, nu se mai aplică în opera de față.

Tema basmului în discuție o depășește pe cea a luptei dintre forțele binelui și cele ale raului, căci Povestea lui Harap-Alb este, în primul rând, un Bildungsroman ce prezintă evoluția unui tânăr de la statutul de neofit la cel de viitor crai. Motivul mezinului aminteste de literatura populară. Călătoria acestuia nu mai are rolul de a confirma trasaturile excepționale cu care s-ar năște eroul, ci un rol inițiativ, este un drum al descoperirii unor forțe latente ale spiritualității protagonistului, necesare pentru viitorul său statut de conducător. Coordonatele spatio-temporale sunt vagi, nedeterminate, căci întâmplările au valoare arhetipală, servind drept model.

Evidențierea trasaturilor personajului prin referire la secvențe semnificative din opera

Personajul principal al basmului cult este mezinul craiului / Harap-Alb / viitorul crai, iar el nu mai reprezintă modelul de frumusețe fizică, morală și psihică din basmele populare anunțat de la începutul textelor (prin superlative de tipul "creștea într-un an cât alții în zece"), astfel încât călătoria întreprinsă de el nu are valoarea de a confirma calitățile excepționale ale unui erou, ci este un traseu inițiativ parcurs de un tânăr, la început naiv și lipsit de experiență, la sfârșit capabil de a conduce o imparție. Se vorbește, în acest sens, despre caracterul de Bildungsroman al basmului,

caci cititorul nu mai are in fata personajul plat din basmul popular, ci unul rotund, care evolueaza gradat.

Trei etape se disting in procesul sau de formare: mai intai, el este mezinul craiului, tanarul lipsit de curaj si de initiativa, "boboc" intr-ale lumii acesteia, "luminat craisor", cum il numeste, prin antifraza, batrana cersetoare. El nu-i cere tatalui permisiunea de a-si incerca norocul decat dupa imbarbatarea batranei, pe care la inceput nu o miluieste, caci prima lectie pe care o invata mezinul este generozitatea, marinimia.

Apoi afla ca aparentele sunt inselatoare in secventa alegerii calului, cand face gesturi atipice unui Fat-Frumos, pocnindu-l in cap pe cel rapciugos drept pedeapsa ca se apropie de tava cu jaratic. Cu acest minim "bagaj", protagonistul porneste la drum, iar primul loc cu functie simbolica prin care trece este podul unde il asteapta tatal deghizat in piele de urs: calul preia initiativa apararii, iar mezinul intelege lectia curajului. Podul marcheaza astfel trecerea spre o noua treapta a fiintei si, asa cum sublinia Mircea Eliade, aceasta se face intotdeauna intr-un singur sens, caci personajul se afla intr-o constanta evolutie.

Sfaturilor batranei cersetoare li se adauga acum cele ale tatalui: mezinul trebuie sa se fereasca de Span si de omul ros. Pe primul il va intalni in padure, simbol labirintic ce necesita prezenta unui initiator, a unui "ghid". Spanul invinge prin viclesug dorinta fiului de crai de a asculta sfaturile tatalui, varsandu-i plosca si apropiindu-l astfel de fantana (grota din labirint), loc al coborarii in infern a personajului, al mortii sale spirituale, el devenind din fiu de crai, sluga; este etapa cea mai lunga si mai complexa din evolutia protagonistului, viitorul crai intelegand conditia umila a supusilor sai. La fantana, el jura credinta stapanului sau, Spanul, pana cand va muri si iar va invia, primind si un nume oximoronic prin alaturarea alb-negru: substantivul "Harap" desemneaza un sclav cu pielea de culoare, iar asocierea cu albul evidentiaza complexitatea interioara a personajului, coexistenta trasaturilor pozitive si a stangaciilor inerente varstei.

Spanul nu este clasicul si schematicul personaj negativ al basmelor populare. El intruchipeaza maleficul, inteligenta vicleana, raul necesar protagonistului, caci probele la care il supune pe Harap-Alb duc la desavarsirea acestuia. Ajunsi la Imparatul Verde, noua sluga este pusa mai intai la doua incercari: sa aduca "salati" din gradina ursului, apoi nestematele cerbului. Rolul acestor porunci este doar in aparenta acela de a-l face pe Span sa se descotoroseasca de adevaratul fiu al craiului: ea scoate la iveala o complicitate intre mai multi initiatori ai lui Harap-Alb, care n-are inteligenta si spiritul inventiv, nici curajul si initiativa unui Fat-Frumos, ci reactioneaza ca un tanar lipsit de experienta: deznadajduieste, astfel incat calul il duce la Sfanta Duminica, cea care ii da sfaturile prin care duce probele la bun sfarsit.

Daca eroul basmului popular era supus in general la numai trei probe, Harap-Alb porneste in cautarea fetei Imparatului Ros, urmand a infrunta noi obstacole. Dupa ce isi dovedeste milostenia si generozitatea ajutand albinele sa-si faca stup si ocolind nunta furnicilor, trecand astfel pe un nou pod, Harap-Alb intalneste cele cinci aratari ce intruchipeaza focul, apa, pamantul si aerul: Gerila,

Setila, Flamanzila, Ochila si Pasari-Lati-Lungila. El invata astfel sa aprecieze fiecare om pentru calitatile sale, dar si sa-si accepte limitele, toleranta fiind noua sa calitate. Ajunsi la curtea Imparatului Ros, in timpul certei din casuta de arama, Harap-Alb dovedeste capacitatea de a media un conflict, dupa cum probele ce constau in epuizarea mancarii si a bauturii sau in separarea macului de nisip ii confirma spiritul de lider. Ultimele probe au o valoare inedita: ele sunt legate de cucerirea fetei imparatului, la inceput pazita, apoi identificata cu ajutorul reginei albinelor. Ea trebuie sa plece cu voinicul pentru ca apa vie si cele trei smicele sunt aduse de cal, dar se umanizeaza prin dragostea pentru Harap-Alb, devenind dintr-un personaj negativ unul pozitiv, deci ilustrand categoria personajelor mobile. Astfel, aceste probe evidentiaza virilitatea eroului, care trebuie sa o cucereasca pe fata, caci nu o primeste impreuna cu imparatia precum Fat-Frumos.

Aici incepe a treia etapa din evolutia protagonistului: intors la curtea unchiului sau, spanul ii va taia capul, scena ce trebuie citita ca o renastere spirituala a eroului, ca o eliberare de juramantul de sclav de la fantana: el a ajuns la sfarsitul initierii, intrunind toate calitatile necesare unui nou imparat.

Fata de Fat-Frumos, protagonistul basmului cult nu este un model exceptional. Trasaturile sale tin de sfera umanului: milostenie, generozitate, spirit de sacrificiu, toleranta, spirit de lider, capacitatea de a media conflicte, de a disocia aparenta de esenta. Procedeele de caracterizare sunt preponderent indirecte. La inceputul operei, mezinul nu actioneaza ca Fat-Frumosul intelept si atotstiutor cu care ne-au obisnuit textele populare, ci este lipsit de curaj (nu insista la crai sa-i permita plecarea decat la sfatul batranei), naiv (duce tava cu jaratic celui mai aratos dintre cai, ocolindu-l pe cel rapciugos), se teme cand vede ursul la pod si este incurajat de cal, cade in cursa Spanului desi tatal l-a sfatuit sa se fereasca de el, se plange de cate ori acesta il va trimite dupa salatile ursului sau dupa nestematele cerbului. Toate experientele pe care le parcurge au astfel rolul bine definit de a-l maturiza in vederea mostenirii tronului imparatesc.

Drumul sau de initiere este punctat prin spatii cu valoare simbolica: podul (semnifica trecerea spre o noua treapta a fiintei, atat atunci cand are loc confruntarea cu tatal deghizat in urs, cat si la intalnirea cu furnicile), fantana (loc in care are loc schimbul identitar dintre mezin si Span, scena a unui botez simbolic al protagonistului care capata acum un nume oximoronic cu valoare simbolica), padurea (labirint a carui parcurgere nu poate lipsi din experienta de maturizare a niciunui tanar).

Evolutia raportului dintre personajul ales si alt personaj

In acest bildungsroman alte personaje sunt considerate initiatorii mezinului: tatal, calul, batrana cersetoare / Sfanta Duminica, dar mai ales Spanul, cel mai important dintre initiatori prin duritatea probelor pe care le propune. Ca Spanul e principal initiator o dovedeste faptul ca, in final, il elibereaza pe Harap-Alb de juramantul de la fantana prin taierea capului. Astfel, Creanga opereaza o mutatie esentiala si la nivelul personajelor negative.

Calul nu este un simplu animal inzestrat cu darul vorbirii. El a mai parcurs acest drum si cu tatal

eroului, are puteri supranaturale (zborul pana la cer) si faciliteaza initierea lui Harap-Alb: nu intervine sa dejoace planul Spanului, pentru ca stie ca aceasta etapa este obligatorie in maturizarea viitorului crai, este cel care il imbarbateaza pe mezin si il duce la Sfanta Duminica, asa incat putem vorbi despre o complicitate a acestor initiatori. Astfel, personajele ce reprezinta domeniul fabulosului nu apar izolate, ci se leaga de eroi, trasandu-le drumul, asa cum sustin cei doi teoreticieni Mihai Pop si Pavel Ruxandoiu. Ele nu apar doar ca un artificiu al impletirii realului cu supranaturalul, ci avand semnificatii bine stabilite in initierea protagonistului.

Incheiere

Povestea lui Harap-Alb este un basm cult mai ales prin capacitatea autorului de a individualiza personajele, eliminand caracterul schematic al celor din basmele populare si atribuindu-le complexitate psihologica si dinamica interioara.